

ارزیابی و بررسی اسناد اصول کافی (۱)

ابوطالب نظری
و جمعی از محققان

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

فهرست

۲۱	پیش‌گفتار
۲۲	هدف نگارش این اثر
۲۳	برخی ویژگی‌های این اثر
۲۳	روش کار
۲۴	سپاس‌گزاری
۲۹	۱. آشنایی اجمالی با علم رجال
۲۹	تعریف علم رجال
۳۰	موضوع علم رجال
۳۰	فایده علم رجال
۳۱	۲. توثیقات خاص و انواع آن
۳۱	قاعده در حجّیت ظن
۳۲	مفهوم توثیق و گونه‌های آن
۳۲	الف) توثیق خاص
۳۲	ب) توثیق عام
۳۳	مصادیق توثیقات خاص
۳۳	۱. تصریح معصوم <small>علیه السلام</small>
۳۳	راه‌های احراز تصریح معصوم <small>علیه السلام</small>
۳۴	۲. تصریح یکی از رجالیان متقدم
۳۴	نقد توثیقات قَدَمَا
۳۶	راهکار برگزیده
۳۷	۳. تصریح یکی از رجالیان متأخر
۳۷	توجیه حجّیت توثیقات متأخران

- ۳۸ نظریه مختار
- ۳۸ دو نمونه از اجتهادات علامه رحمته الله علیه
- ۳۹ ادعای اجماع از سوی متقدمان
- ۴۱ ۳. توثیقات عام و انواع آن
- ۴۱ تمام راویان سلسله اسناد کتاب اصول کافی
- ۴۱ بودن راوی از اصحاب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله
- ۴۲ بودن راوی از آل ابی شعبه
- ۴۲ بودن راوی از آل ابی جهم
- ۴۳ بودن راوی از آل نعیم ازدی
- ۴۴ بودن راوی از آل رؤاسی
- ۴۴ تمام راویان سلسله اسناد کتاب تفسیر علی بن ابراهیم قمی
- ۴۷ تمام راویان سلسله اسناد کتاب کامل الزیارات
- ۵۰ راویان سلسله اسناد من لا یحضره الفقیه
- ۵۱ اصحاب اجماع
- ۵۴ مشایخ نجاشی
- ۵۷ دیدگاه و مبنای مشهور
- ۵۹ مراسیل مشایخ ثلاثه
- ۶۲ علی بن الحسن بن محمد بن الطائی معروف به «الطاطری»
- ۶۴ احمد بن محمد بن عیسی اشعری
- ۶۷ بنوفضال
- ۶۸ جعفر بن بشیر
- ۶۹ محمد بن اسماعیل بن میمون زعفرانی
- ۶۹ بودن راوی از اصحاب امام صادق علیه السلام
- ۷۱ مشایخ اجازه
- ۷۲ الف) شیوه تشخیص شیخ اجازه از شیخ روایت
- ۷۲ ب) راه تشخیص کتاب شیخ
- ۷۲ ج) نیاز یا عدم نیازمندی شیخ الروایه و شیخ الاجازه به توثیق
- ۷۲ یکم. دیدگاه مشهور
- ۷۳ دوم. دیدگاه آیت الله خوئی رحمته الله علیه

پیش‌گفتار

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ وَأُصَلِّى وَأُسَلِّمُ عَلَى سَيِّدِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، النَّبِيِّ الْأَكْرَمِ ﷺ وَعَلَى آلِهِ لَا سِيَّمَا بَقِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ حُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ.

رفتار انسان یا براساس علم و آگاهی است، یا غیرعالمانه و مبتنی بر گمان و پندار. تردیدی نیست که حرمت عمل به ظن، با ادله اربعه - کتاب، سنت، اجماع و عقل - ثابت شده است، چنان‌که اگر حکمی با دلیل قطعی یا با آنچه به دلیل قطعی منتهی شود، ثابت نشده باشد، نمی‌توان آن را به خداوند متعال نسبت داد: «قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ»^۱ بگو آیا خدا به شما اجازه داده، یا بر خدا دروغ می‌بندید؟

این آیه شریفه با صراحت نسبت دادن چیزی به خداوند، مادامی که اذنی از جانب خداوند متعال نرسیده باشد، را بستن دروغ بر خدا دانسته است. همچنین آیات و روایات فراوانی، انسان را از عمل غیرعالمانه باز می‌دارد که آیات و روایت زیر از آن جمله‌اند:

۱. «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ»^۲؛ از آنچه به آن آگاهی نداری، پیروی مکن.
۲. «وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ»^۳؛ و بیشتر آن‌ها، جز از گمان (و پندارهای بی‌اساس)، پیروی نمی‌کنند؛ (درحالی‌که) گمان، هرگز انسان را از حق بی‌نیاز نمی‌سازد (و به حق نمی‌رساند)؛ به یقین، خداوند از آنچه انجام می‌دهند، آگاه است!

---

۱. یونس، آیه ۵۹.

۲. اسراء، آیه ۳۶.

۳. یونس، آیه ۳۶.

۳. «أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ»؛^۱ یا چیزی را که نمی‌دانید به خدا نسبت می‌دهید.

۴. «وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ»؛^۲ و با دهان خود سخنی می‌گفتید که به آن

یقین نداشتید.

حدیث صحیحی از ابوبصیر نقل شده که گفت: «به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به چیزهایی بر می‌خوریم که نه از کتاب خدا در باره آن‌ها چیزی می‌دانیم و نه از سنت، در این صورت آیا می‌توانیم به رأی خود عمل کنیم؟ امام صادق علیه السلام فرمود: نه! اگر از سر گمان به راه درست روی، پاداش نیابی، و اگر به خطا بیفتی، بر خدا دروغ بسته‌ای».^۳

هدف نگارش این اثر

از آنجاکه همه روایات کتب اربعه - حتی خمسة - حدیثی شیعه به طور قطع از ائمه معصومین علیهم السلام صادر نشده‌اند، از سویی، ضرر و زیان استفاده از روایات غیرمعتبر در منابر، کتاب‌ها، مقالات و... برای دین و دنیای مسلمانان بر کسی پوشیده نیست و از سوی دیگر همین روایات، مبنای عمده برای شناخت صحیح اسلام و بنیان مهم در آگاهی از مبانی اندیشه اسلامی، به شمار می‌رود. از جانب سوم، به دلایل و اغراضی، آگاهانه یا ناآگاهانه، روایات و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام در گذر ایام جعل و تحریف شده است که واکاوی و بازشناسی سنت سره از ناسره را ضروری می‌نماید. تشخیص این امر، نیازمند جست‌وجو و تعیین سنجه‌ای است که بتواند احادیث معتبر را از نامعتبر بازشناسی کند. توجه به این مهم، ما را بر آن داشت تا به پی‌ریزی و بازشناسی معیار و شاخص حدیث از «حدیث‌نما» همت گماریم؛ از این رو برای تحقق این مؤلفه، ابتدا به بحث از «معیارها و قواعد دانش رجال»، پرداخته و در پی آن، ضمن بازسازی اسناد روایات کتب اربعه - در صورت نیاز - هر یک از احادیث را از حیث اعتبار و عدم اعتبار سندی، مورد بحث و واکاوی قرار داده‌ایم.

۱. بقره، آیه ۸۰.

۲. آل عمران، آیه ۶۶.

۳. اصول کافی، ج ۱، کتاب ۲، باب البدع والرأی والمقائیس، ح ۱۱.

آشنایی اجمالی با علم رجال

تعریف علم رجال

از «علم رجال» تعریف‌های گوناگونی ارائه شده است. نخست به نقل و نقد تعریف رایج علم رجال و آنگاه به ذکر تعریف برگزیده می‌پردازیم.

۱. «إنَّ العِلْمَ [علم] باحوال رواة خبر واحد ذمّاً ووصفاً، مدحاً و قدحاً و ما فی حکمهما؛^۱ دانش رجال عبارت است از: شناخت احوال راویان خبر واحد از نظر شخصی و از نظر وصف آنها، اعم از مدح یا قدح و آنچه در حکم مدح و قدح، قرار می‌گیرند.

نقد تعریف

این تعریف از نظر جامعیت دارای امتیاز است؛ اما اشکال این تعریف در مانعیت آن است، زیرا هر خبر واحدی نیاز به بررسی سند ندارد، بلکه اخبار آحادی نیاز به بررسی سند دارد که عاری از «قرینه» باشد، درحالی‌که اطلاق عبارت «خبر واحد»، شامل هر نوع خبر واحد می‌شود؛ چه با قرینه و چه بدون قرینه.

تعریف برگزیده

بنا براین، بهتر است در تعریف آن گفته شود:

«هو علم باحوال رواة خبر الواحد المجرد عن القرينة، التي لها دخل في اعتبار رواياتهم و عدمه من الوثيقة و الضعف و التمييز و الاشتراك و نحوها؛ دانش رجال عبارت است از:

۱. رسائل في دراية الحديث، ج ۲، ص ۵۲۵ (به نقل از: کتاب دانش حدیث، ص ۱۱۶، مدرسان دانشکده علوم حدیث).

شناخت احوال راویان خبر واحد بدون قرینه که در پذیرش و یا ردّ روایاتشان، تأثیر دارند؛ از قبیل وثاقت، ضعف، تمییز و تشخیص راویان مشترک از یکدیگر.

شرح قیود تعریف

۱. مراد از شناختِ «احوال»، خصوصیات فردیِ راوی در محدوده شناخت اعتبار اخبار اوست و تمامی احوال او را شامل نمی‌شود؛ یعنی خصوصیات شخصیِ راوی از قبیل نژاد، زبان و شیوه پوشیدن لباس که در پذیرش یا ردّ روایاتش تأثیر و دخالتی ندارد، در دانش رجال مورد بحث قرار نمی‌گیرد؛ اما این‌که او کدام ائمه را ملاقات کرده، اساتید او چه کسانی هستند، شاگردانش چه کسانی هستند، خودش تا چه میزان مورد اعتماد بوده است و مانند این‌ها، در دانش رجال مطرح است.

۲. قید «رواة خبر الواحد» به این نکته اشاره دارد که در دانش رجال، «راویان خبر واحد» بررسی می‌شوند و به بررسی احوال «راویان خبر متواتر» نیاز نیست، چون ملاک اعتبار حدیث در خبر متواتر، کثرت راویان در هر طبقه است، به‌گونه‌ای که عادتاً امکان تبانی بر دروغ‌گویی را نداشته باشند؛ لذا کثرت راویان در هر طبقه و محال بودن تبانی آن‌ها بر دروغ، به‌گونه‌ای که خبر را قطعی کند، ملاک اعتبار است، نه وثاقت راویان؛ اما در خبر واحد، ملاک اعتبار، همان وثاقت راویان است.

۳. قید «المجزء عن القرینة» به این معناست که فقط خبر واحدی در دانش رجال بحث می‌شود که دارای قرینه بر اعتبار نباشد، زیرا اخبار آحادی که دارای قرینه قطعی یا اطمینان‌آور باشند، نیاز به بررسی سند ندارد تا احتیاج به علم رجال باشد.

موضوع علم رجال

موضوع علم رجال، مطالعه و بررسی احوال راویان است؛ چه کم روایت کرده باشند، چه زیاد.

فایده علم رجال

در دانش «اصول فقه» اعتبار و حجیت «خبر واحد ثقة» اثبات شده است. موثق بودن خبر واحد و عدم آن، متوقف بر شناخت راویان حدیث است و این مهم بر عهده دانش رجال گذاشته شده است؛ بنابراین فایده دانش رجال، «تشخیص هویت و شناخت اعتبار راوی» است.

کتاب فضل علم

سند ۳۷

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْفَارِسِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ إِلَّا إِنْ لَمْ يَلِدْ فَإِنْ لَمْ يَلِدْ فَابْتِغَاءُ الْعِلْمِ»^۱.

شرح سند

راوی اول: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ [بن اسحاق ابو جعفر الكلینی]؛ امامی، ثقه، طبقه نهم.^۲

راوی دوم: عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ؛ امامی، ثقه، طبقه هشتم.^۳

راوی سوم: أَبِيهِ [إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ]؛ امامی، ثقه، طبقه هفتم.^۴

راوی چهارم: الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْفَارِسِيِّ = الحسن بن ابی الحسن الفارسی^۵ = الحسن

ابوالحسن الفارسی [الهاشمی] = الحسن بن الحسن الفارسی = الحسن ابوالحسن

الفارسی؛^۶ مجهول، ظاهراً طبقه هفتم.^۷

۱. اصول کافی، ج ۱، کتاب فضل العلم، باب فرض العلم و وجوب طلبه و الحث علیه، ص ۱۶، ح ۱/۳۷.

۲. رک: سند ۱. ۳. رک: سند ۹.

۴. همان. ۵. معجم الرجال الحدیث، ج ۵، ص ۲۶۲، ش ۲۶۹۲، ص ۲۶۱، ش ۲۶۹۰.

۶. الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب کافی، باب الحاء بعده السین، ص ۹۹.

۷. الحسن بن ابی الحسن الفارسی متحد با الحسن بن ابی الحسن الفارسی است به قرینه اتحاد راوی [ابراهیم بن هاشم].

در فروع کافی، ج ۳، کتاب الصلاة، باب الخشوع فی الصلاة، ص ۷۴۹، ح ۲/۴۸۹۹ نیز ابراهیم بن هاشم از الحسن بن ابی الحسن الفارسی نقل روایت نموده است؛ اما آقای بروجردی رحمته الله، در الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات

راوی پنجم: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ^۱ = عبد الرحمن بن زید بن اسلم = عبد الرحمن بن یزید = عبد الرحمن بن یزید بن اسلم؛^۲ مجهول، ظاهراً طبقه پنجم.^۳
 راوی ششم: أَبِيهِ [زید بن اسلم]؛^۴ مجهول،^۵ طبقه پنجم.^۶

ارزیابی سند

اعتبار سند	اتصال سند	نوع سند
غیر معتبر (ضعیف)؛ به خاطر راوی چهارم، پنجم و ششم	مسند	عادی

سند ۳۸

مُحَمَّدُ بْنُ يُحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْغَمَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ».^۷

- رجال کتاب کافی، باب الحاء بعده السین، ص ۹۹ گفته است: «الحسن ابو الحسن الفارسی [المهاشمی] او الحسن بن الحسن الفارسی او الحسن ابوالحسن الفارسی، کأثره من السابعة»، لیکن در الموسوعة رجال اسانید او طبقات رجال کتاب التتهذیب، ج ۷، باب الحاء بعده السین، ص ۲۲۳، این راوی را به دو عنوان و باختلاف طبقه ذکر نموده و فرموده است: ۱. الحسن بن ابی الحسن الفارسی، کأثره من السادسة؛ ۲. الحسن بن ابی الحسن الفارسی، لعلّه من السابعة؛ با توجه به قرینه اتحاد، سخن دوم بروجردی عليه السلام، قابل پذیرش نیست و سخن نخست ایشان، درست است.
۱. مراد، «عبد الرحمن بن زید بن اسلم» است، به قرینه راوی [حسن بن ابی الحسن الفارسی] و مروی عنه [زید بن اسلم] (معجم الرجال الحديث، ج ۱۰، ص ۳۵۵، ش ۶۳۸۱).
۲. همان، ص ۳۵۵، ش ۶۳۸۱، ص ۳۵۶، ش ۶۳۸۳، ص ۳۸۴، ش ۶۴۷۰، ش ۶۴۷۲.
۳. الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب کافی، باب العین بعده الباء، ص ۲۰۰. شیخ طوسی و برقی، او را از اصحاب امام صادق عليه السلام شمرده اند. (رجال الطوسی، ص ۲۳۶، ش ۱۳۶/۳۲۲۷؛ رجال البرقی، ص ۱۵۷، ش ۱۹۷).
۴. معجم الرجال الحديث، ج ۸، ص ۳۴۶، ش ۴۸۴۳.
۵. رجال الطوسی، ص ۲۰۷، ش ۲۲/۲۶۷۶؛ «فیه نظر»؛ خلاصة الاقوال، ص ۲۱۱، ش ۳؛ «ضعیف».
۶. الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب کافی، باب الزای بعده الباء، ص ۱۵۷؛ شیخ طوسی عليه السلام، او را از اصحاب امام سجاد و امام صادق عليهما السلام دانسته است. (رجال الطوسی، ص ۱۱۴، ش ۵/۱۱۳۰، ص ۲۰۷، ش ۲۲/۲۶۷۶)؛ اما برقی عليه السلام، او را از اصحاب امام باقر و امام صادق عليهما السلام شمرده است. (رجال البرقی، ص ۷۰، ش ۲۶، ص ۲۰۴، ش ۴۲۳).
۷. اصول کافی، ج ۱، کتاب فضل العلم، باب فرض العلم و وجوب طلبه و الحث علیه، ح ۲/۳۸.

شرح سند

راوی اول: مُحَمَّدُ بْنُ يُحْيَى؛ امامی، ثقه، طبقه هشتم.^۱
 راوی دوم: مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ^۲ = محمد بن الحسين بن ابی الخطاب؛^۳ امامی، ثقه،^۴
 طبقه هفتم.^۵
 راوی سوم: مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ^۶ = محمد بن عبدالله بن هلال؛^۷ مجهول، ظاهراً طبقه

۱. رک: سند ۱.

۲. «محمد بن الحسين» در این طبقه، به «محمد بن الحسين بن ابی الخطاب» انصراف دارد؛ به قرینه شهرت ایشان در روایات که بیش از ۱۰۰۰ مورد به صورت مطلق و حدود ۱۳۴ مورد، به نام «محمد بن الحسين بن ابی الخطاب» نقل روایت نموده است؛ اما سایر نامگذاری‌ها به این نام، یا در این طبقه قرار ندارند و یا هم مجهول هستند و تعداد روایاتشان، اندک است؛ چنانکه آقای خوئی می‌گوید: «محمد بن الحسين، منصرف الی محمد بن الحسين بن ابی الخطاب الا ان تقوم القرینة فی مقامان المراد غیره» (معجم الرجال الحدیث، ج ۱۶، ص ۳۰۷، ذیل ش ۱۰۵۷۶).

۳. همان، ص ۲۸۴، ش ۱۰۵۷۶، ص ۳۰۸، ش ۱۰۵۸۱.

۴. رجال النجاشی، ص ۳۳۴، ش ۸۹۷: «جلیل من اصحابنا، عظیم القدر، کثیر الروایة، ثقة، عین»؛ رجال الکشی، ص ۵۵۷، ذیل ترجمه محمد بن سنان ش ۹۸۰: قال ابو عمرو: «... محمد بن الحسين بن ابی الخطاب... من العدول و الثقات من اهل العلم»؛ رجال الطوسی، ص ۳۷۹، ش ۳۱۵/۵۶۱: «ثقة»؛ ص ۳۹۱، ش ۲۳/۵۷۷: «ثقة»؛ فهرست، ص ۲۱۵، ش ۲۲/۶۰۷: «ثقة»؛ خلاصة الاقوال، ص ۳۷۵، ش ۸۷: «ثقة»؛ طبق سخن آیت الله خوئی رحمته الله، «عده ابن شهر آشوب تارةً من الثقات ابی جعفر محمد بن علی رحمته الله... و اخرى من ثقات ابی محمد الحسن العسكري رحمته الله» (معجم الرجال الحدیث، ج ۱۶، ص ۳۰۹، ش ۱۰۵۸۱)؛ بحوث فی علم الرجال، ص ۴۵۶، ش ۲۸۶: «ثقة»؛ ص ۵۲۱، ش ۱۲۵: ذکر «فی أسماء من تعتبر رواياتهم»؛ مستدرکات علم رجال الحدیث، ج ۷، ص ۴۷، ش ۱۳۱۱۵: «جلیل من اصحابنا، عظیم القدر، کثیر الروایة، ثقة عین، حسن التصانیف، مسکون الی روایة و لا خلاف فی ذلك کله».

۵. الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب الکافی، باب المیم بعده الحاء، ص ۳۱۹. شیخ طوسی رحمته الله، اورا از اصحاب امام جواد، امام هادی و امام حسن عسکری رحمته الله شمرده‌اند. (رجال الطوسی، ص ۳۷۹، ش ۳۱۵/۵۶۱، ص ۳۹۱، ش ۲۳/۵۷۷، ص ۴۰۲، ش ۸/۵۸۹).

۶. مراد، «محمد بن عبدالله بن هلال» است، به قرینه راوی [محمد بن الحسين بن ابی الخطاب] (معجم الرجال الحدیث، ج ۱۷، ص ۲۶۷، ش ۱۱۱۵۳؛ الموسوعة الرجالية، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب الکافی، باب المیم بعده الحاء؛ اسانید کتاب کافی، ج ۵، ص ۴۶۸، ح ۲).

۷. معجم الرجال الحدیث، ج ۱۷، ص ۲۳۹، ش ۱۱۰۹۳؛ ص ۲۶۶، ش ۱۱۱۵۳.

کتابنامه

۱. القرآن الکریم
۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی؛ مناقب آل ابی طالب، قم، علامه، ۱۳۷۹ق.
۳. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، تحقیق: جواد قیومی، ۱۴۱۷ق.
۴. انصاری، مرتضی، فرائد الاصول (رسائل)؛ بی نا، بی تا.
۵. الایروانی، باقر؛ دروس تمهیدیه فی القواعد الرجالیة، القسم الثانی، چاپ دوم، بی تا.
۶. البرقی، احمد بن عبدالله بن احمد بن محمد بن خالد؛ رجال البرقی احد الاصول الرجالیة الخمسة، تحقیق و تعلیق: حیدر محمد علی بغدادی، قم، مؤسسة الامام الصادق علیه السلام، چاپ اول، بی تا.
۷. برقی، احمد بن محمد خالد؛ المحاسن، تحقیق: جلال الدین حسینی، تهران، دارالکتب الاسلامیة ۱۳۷۰ق.
۸. الحرالعاملی، محمد بن الحسن، تفصیل وسائل الشیعة، تحقیق و نشر: مؤسسة آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.
۹. حرّعاملی، محمد بن حسن بن علی؛ امل الآمل، تحقیق: السید احمد الحسینی، النجف الاشرف، مكتبة الاندلس، مطبعة الآداب، بی تا.
۱۰. الحلّی، الحسن بن یوسف بن علی بن المطهر؛ خلاصة الاقوال فی معرفة علم الرجال، تصحیح و تحقیق: قسم الحدیث فی مجمع البحوث الاسلامیة، مشهد، آستان قدس، چاپ اول، ۱۳۸۱ش.
۱۱. حمیری عبدالله بن جعفر، قرب الاستاد، قم، مؤسسة آل البيت ۱۴۱۳ق.
۱۲. داوری، مسلم؛ اصول علم الرجال، بین النظرية والتطبيق، الطبعة الثالثة، مؤسسة فرهنگي صاحب الامر علیه السلام، ۱۴۲۹ق.

۱۳. دلبری، سیدعلی؛ *آشنایی با اصول علم رجال*، دانشگاه علوم اسلامی رضوی چاپ اول، ۱۳۹۱ش.
۱۴. *رسائل فی درایة الحدیث*،
۱۵. سبحانی، جعفر؛ *کلیات علم الرجال*، ترجمه: علی اکبر روحی و مسلم قلی پور گیلانی، قم، انتشارات قدس، چاپ چهارم، ۱۳۸۸ش.
۱۶. شریعتمداری، جعفر؛ *شرح و تفسیر لغات قرآن براساس تفسیر نمونه*، مشهد، آستان قدس رضوی، چاپ چهارم، ۱۳۸۷ش.
۱۷. شوشتری، محمد تقی؛ *قاموس الرجال*، بی نا، بی تا.
۱۸. الصدوق (ابن بابویه)؛ *ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین قمی، من لایحضره الفقیه*، ترجمه: علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۳۸۷ش.
۱۹. _____، *کمال الدین و تمام النعمة*؛ ترجمه: منصور پهلوان، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران؛ چاپ هفتم، بی تا.
۲۰. _____، *عیون اخبار الرضا*، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ اول، ۱۳۸۹ش.
۲۱. _____، *من لایحضره الفقیه*؛ ترجمه: محمد جواد غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم.
۲۲. _____، *الامالی*، ترجمه: محمد علی سلطانی، انتشارات ارمان طوبی، چاپ اول، ۱۳۸۹ش.
۲۳. الطباطبائی البروجردی، حسین؛ *اسانید کتاب کافی*، تخریج و استدراک: محمود دریاب نجفی، قم، موسسه آیت الله العظمی بروجردی، چاپ اول، بی تا.
۲۴. _____، *الموسوعة الرجالية*، ج ۱، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب التهذیب، مشهد، مجمع البحوث الاسلامیه فی الآستانة الرضویة المقدسة، چاپ اول، ۱۴۱۳/۵ ۱۹۹۲م.
۲۵. _____، *الموسوعة الرجالية*، ج ۴، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب التهذیب، مشهد، مجمع البحوث الاسلامیه فی الآستانة الرضویة المقدسة، چاپ اول، ۱۴۱۳/۵ ۱۹۹۲م.
۲۶. _____، *الموسوعة الرجالية*، ج ۵، رجال اسانید او طبقات رجال کتاب التهذیب، مشهد، مجمع البحوث الاسلامیه فی الآستانة الرضویة المقدسة، چاپ اول، ۱۴۱۳/۵ ۱۹۹۲م.

۲۷. _____، *الموسوعة الرجالية*، ج ۶، رجال اسانيد او طبقات رجال كتاب التهذيب، مشهد، مجمع البحوث الاسلامية في الآستانة الرضوية المقدسة، چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ/۱۹۹۲ م.
۲۸. _____، *الموسوعة الرجالية*، ج ۷، رجال اسانيد او طبقات رجال كتاب التهذيب، مشهد، مجمع البحوث الاسلامية في الآستانة الرضوية المقدسة، چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ/۱۹۹۲ م.
۲۹. الطبرسی، فضل بن حسن؛ اعلام الوری، تهران، دارالکتب الاسلامیة، بی تا.
۳۰. الطوسی، محمد بن الحسن؛ *رجال الطوسی*، تحقیق: جواد القیومی الاصفهانی، مؤسسة النشر الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۸ ش.
۳۱. _____، *كتاب الغيبة*، ترجمه: مجتبی عزیز، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، نوبت چاپ: سوم، ۱۳۹۰ ش.
۳۲. _____، *الاستبصار؛ تصحيح و تعليق: سيد حسن الخراسان*، قم، چاپ اول، بی تا.
۳۳. _____، *تهذيب الاحكام*، تصحيح و تعليق: سيد حسن الخراسان، قم، مؤسسة انصاریان، چاپ اول و ششم، بی تا.
۳۴. _____، *الفهرست*، تحقیق: جواد القیومی، مؤسسة نشر الفقاهة، چاپ سوم، ۱۴۲۹ ق.
۳۵. _____، *العدة في اصول الفقه*، قم، بعثت، ۱۴۱۷ ق.
۳۶. العاملی (ابن الشهید الثانی)، حسن بن زین الدین، منتقی الجمان في الاحادیث الصحاح والحسان، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۷ ق.
۳۷. العاملی (الشهید الثانی)، زین الدین بن علی؛ *الرعاية لحال البدایة فی علم الدرایة والبدایة فی علم الدرایة*، الاعداد و التحقیق: مرکز الابحاث و الدراسات الاسلامیة، قسم احیاء التراث الاسلامی، قم، بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
۳۸. الغضائری الواسطی البغدادی، احمد بن الحسین؛ *رجال لابن الغضائری*، تحقیق: السید محمد رضا الحسین الجلالی، دارالحديث، چاپ سوم، بی تا.
۳۹. غفاری صفت، صانعی پور، علی اکبر و محمد حسن؛ *دراسات فی علم الدرایة* (تلخیص مقباس الهدایة عبدالله مامقانی)، چاپ و صحافی: مهر (قم)، چاپ دوم، بی تا.

نمايه اشخاص

ابا على بن راشد: ٧٩	ابا البختري: ٢٢٥
ابان: ١١٨، ١٢٥، ٢١٦، ٢٧٨، ٢٨٩، ٢٩٥، ٢٩٢،	أبا الحسن حمدوية بن نصير عن على بن
٢٩٣، ٢٩٩، ٣٣٩، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٨٢،	ابى حمز الشمالى: ٢٥٨
٣٨٣	ابا ايوب المدينى: ٣٤٧
أبان [بن عثمان]: ٢٩٣	ابا ايوب سليمان بن مقبل المدائنى: ٣٤٧
أبان الأحمَر: ٢٨٩	ابا بصير ليث مرادى: ١٣٥
أبان بن أبى عيَاش: ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٥٧، ٣٥٨،	ابا بصير يوسف بن الحارث: ١٣٧، ١٣٨
٣٩٣، ٣٩٤	أبا حَمَزَة: ٤٧٢
أبان بن أبى عيَاش [فيروز]: ٢٩٩	أبا عبدالله <small>عليه السلام</small> : ١٤٥، ١٨٩، ١٩٨، ٢٥٩، ٢٦٤،
ابان بن الاحمر: ٢٨٩	٢٧٣، ٢٩٦، ٣٧٣، ٣٧٨، ٣٨٩، ٤٠٥، ٤٦٧،
ابان بن تغلب: ٢١٤، ٢١٦، ٢٩٣، ٣٣٤، ٣٧٤،	٤٨٣، ٤٩١، ٥٥٥، ٥٥٣، ٥٥٦، ٥١٥، ٥٣٨
٣٧٥، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢	ابا عمر: ٢٢٨
أبان بن تَغْلِب [بن رباح، رباح]: ٢١٦	ابا محمد العسكرى <small>عليه السلام</small> : ٢٤٣
ابان بن عثمان: ٥٢، ٢٨٩، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٦٧،	ابا محمد عبدالله بن محمد بن خالد
٣٧٤، ٤٠٤، ٤٠٥	الطيبالسى: ٢٢٢
ابان بن عثمان الاحمر: ٢٩٣	ابا يُوسُف: ٤٦٢
ابراهيم: ٣٥٧	اباالحسين ايوب بن نوح دراج النخعى عن
إِبْرَاهِيم [بن مُحَمَّد الهَمْدَانى]: ٤٧٩	سليمان بن خالد النخعى: ٢٥٧
ابراهيم ابو اسحاق: ١٦٣	اباسعيد القماط: ٢٤٩

- ابراهیم الخزاز ابویوب: ۲۵۶
 ابراهیم بن ابی حبه: ۷۰
 ابراهیم بن اسحاق: ۱۶۱، ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق ابواسحاق: ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق ابواسحاق الاحمری
 النهاوندی: ۱۶۱
 ابراهیم بن اسحاق الاحمر: ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق الاحمری: ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق الازدی: ۴۱۳
 ابراهیم بن اسحاق النهاوندی: ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق بن ابراهیم: ۱۶۰
 ابراهیم بن اسحاق بن ازور: ۱۶۱
 ابراهیم بن الهاشم: ۲۴۵
 ابراهیم بن حمزه العنوی: ۹۲
 ابراهیم بن زیاد ابویوب: ۲۵۶
 ابراهیم بن سلیمان: ۳۹
 ابراهیم بن سلیمان بن عبدالله: ۳۹
 ابراهیم بن عبد الحمید: ۱۷۲، ۲۱۸، ۲۱۹
 ۲۶۵، ۲۶۶، ۴۷۲، ۴۷۳
 ابراهیم بن عبد الحمید الاسدی: ۱۷۳
 ابراهیم بن عبد الحمید الصنعانی: ۱۷۳
 ابراهیم بن عبدالله: ۴۸۴
 ابراهیم بن عبده: ۸۱، ۸۲
 ابراهیم بن عثمان: ۲۵۶
 ابراهیم بن عثمان ابویوب: ۲۵۶
 ابراهیم بن عثمان الخزاز: ۲۵۶
- ابراهیم بن عثمان بن زیاد: ۲۵۶
 ابراهیم بن عمر: ۳۹۳، ۴۳۹، ۵۰۷
 ابراهیم بن عمر الیمانی الصنعانی: ۴۳۹
 ابراهیم بن عمر الیمانی: ۳۹۳، ۵۰۸
 ابراهیم بن عیسی ابویوب: ۲۵۶
 ابراهیم بن محمد: ۳۵۷
 ابراهیم بن مُحَمَّدِ الْخَزَّازِ: ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵
 ابراهیم بن محمد الهمدانی: ۴۷۹
 ابراهیم بن مُحَمَّدِ الْهَمْدَانِيِّ: ۳۵۷، ۴۷۷
 ۴۷۸
 ابراهیم بن محمد بن الهمدانی: ۸۲
 ابراهیم بن مخلد بن جعفر القاضی ابواسحاق:
 ۵۵
 ابراهیم بن مهزم: ۱۱۷
 ابراهیم بن هاشم: ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۷۲، ۱۱۴،
 ۱۳۳، ۱۶۳، ۱۷۲، ۱۷۴، ۱۷۵، ۲۰۱، ۲۲۷،
 ۲۴۵، ۲۵۴، ۲۵۸، ۲۶۶، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۶،
 ۲۹۰، ۲۹۴، ۳۰۳، ۳۰۸، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۳،
 ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۸، ۳۲۵، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۴۰،
 ۳۴۶، ۳۶۴، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۹، ۳۸۵،
 ۳۹۳، ۳۹۵، ۳۹۹، ۴۰۱، ۴۰۴، ۴۱۱، ۴۱۲،
 ۴۱۴، ۴۱۷، ۴۱۹، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۳۰، ۴۳۲،
 ۴۴۱، ۴۵۶، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۵، ۴۷۱، ۵۰۱،
 ۵۰۴، ۵۰۶، ۵۱۶، ۵۲۰، ۵۴۱
 ابراهیم بن هاشم ابواسحاق القمی: ۱۶۳
 ابنُ أَبِي الْعَوَّجَاءِ: ۴۲۰، ۵۳۳

ابن الصلت الاهوازی: ۵۵	ابن ابی جید: ۵۷، ۷۹
ابن الطیار: ۳۳۰	ابن ابی رافع: ۱۸۵
ابن الغضائری: ۳۹، ۶۵، ۱۴۷، ۱۵۸، ۱۸۲،	ابن ابی عمیر: ۳۲، ۳۵، ۶۱، ۷۵، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۱۴،
۲۱۳، ۲۴۶، ۲۶۴، ۲۶۷، ۲۹۹، ۳۲۶، ۳۷۷،	۱۲۱، ۱۳۶، ۱۴۰، ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۱۴، ۲۱۶، ۲۲۶،
۳۹۳، ۴۲۲، ۴۳۸، ۵۰۷، ۵۲۴	۲۲۷، ۲۵۸، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۷۰، ۲۷۶، ۲۹۳،
ابن القداح: ۲۳۸	۲۹۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۸، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۳۹،
ابن الیسع: ۳۶۶	۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۶۹، ۴۰۸، ۴۰۹،
ابن بقاح: ۴۳۹	۴۳۰، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۶۱، ۴۷۲، ۴۷۳،
ابن بکیر: ۱۰۷، ۱۰۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۴۹، ۳۵۰،	۴۸۰، ۴۹۱، ۴۹۴، ۴۹۵، ۵۰۴، ۵۰۶، ۵۰۷،
۴۵۸	۵۱۹، ۵۲۰، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۴۱، ۵۴۸، ۵۴۹
ابن بکیر بن اعین: ۳۳۰	ابن ابی مسروق: ۱۸۷
ابن بند: ۸۲	ابن ابی نجران: ۱۸۴، ۱۸۵، ۳۳۳، ۳۳۴،
ابن داوود: ۳۴، ۱۰۸، ۱۵۸، ۱۶۱، ۲۲۹، ۲۶۷،	۳۹۵، ۴۶۹، ۴۷۱، ۴۷۲
۲۶۹، ۳۰۶، ۳۳۰، ۳۷۷، ۴۱۲، ۴۳۱، ۴۸۰،	ابن ابی البزنطی: ۳۲۱
۴۸۴، ۴۹۱، ۵۳۱، ۵۵۰	ابن ابی جمیل: ۱۴۸
ابن دراج: ۲۱۶	ابن ابی حمزه: ۶۴
ابن روح: ۳۷۲	ابن ابی لیلی: ۳۰۶
ابن روح الاسدی: ۳۷۲	ابن ابی نصر: ۳۲۱، ۴۴۸، ۴۶۸
ابن رثاب: ۲۸۸، ۴۴۰	ابن ابی یغفور: ۱۷۷، ۱۷۹، ۴۰۴، ۵۱۸، ۵۱۹
ابن رثاب [علی بن رثاب]: ۴۴۰	ابن أخت خلاد المنقری: ۲۶۲
ابن سنان: ۱۲۳، ۱۵۸، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴،	ابن أذینة: ۱۰۳، ۱۰۴، ۳۴۰، ۳۴۱، ۵۰۶، ۵۰۷،
۳۴۱، ۳۴۲، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۱	۵۱۹، ۵۴۸، ۵۳۶، ۵۳۵، ۵۲۰، ۵۴۹
ابن شبرمه: ۲۹۵	ابن اعین: ۳۹۰
ابن شهر آشوب: ۳۴، ۷۰، ۱۱۰، ۱۵۵، ۱۸۰،	ابن الجارود: ۲۲۲
۱۸۹، ۲۰۳، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۲۹، ۲۳۱،	ابن الجندی: ۵۵
۲۶۴، ۲۷۵، ۴۹۱	ابن التیکیت: ۱۷۶، ۱۷۷

ابو اسحاق النحوى: ٣٨٦	ابن صدقة: ٣٦٦
أَبُو الْحَسَنِ الْمُؤَصِّلِي: ٤٦٧	ابن عَائِشَةَ الْبُصَيْرِي: ٣٣٨، ٣٣٧
ابو الحسين محمد بن جعفر الأسدى: ٨٧	ابن عبدالرحمن: ٢٢٣
ابو ايوب الخزاز: ٢٥٦، ٢٥٩، ٣٩٤، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥٦	ابن عبيدالله الغضائرى: ٥٥
أَبُو بَصِيرٍ [الأسدى]: ٣٥٩، ٤٥٤	ابن عتيك: ٣٧٢
ابو بصير مرادى: ٢٤١، ٥٢	ابن عقدة: ١٥٨، ٤٥
أَبُو جَعْفَرِ الْأَحْوَلِ: ٢٧٤، ٢٧٥	ابن على: ١٧٢، ٣٩١
ابو جعفر الرؤاسى: ٤٤	ابن غضائرى: ٦٥، ٣٨٨
ابو حمزة الثمالى: ٢٣٢، ٢٣٥، ٢٤٤، ٢٧٣، ٥٤٧	ابن فضال: ١٣٢، ١٥١، ١٥٢، ١٥٤، ١٩٣، ٢٣٣، ٢٤٣، ٢٦١، ٢٩٧، ٢٩٨، ٣٢٩، ٣٣٤، ٣٥٩، ٤٥٨، ٤٠٧، ٤٠٦، ٣٨٩، ٣٨٦، ٣٨٥، ٣٦٠
أَبُو خَدِيجَةَ سَالِمِ بْنِ مُكْرَمٍ: ٢٣٣	ابن قداح: ١٧٢
ابو سعيد: ٤١٢	ابن قولويه: ٣٤، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٢١٢
أَبُو سَعِيدِ الزُّهْرِي: ٤٢٦	ابن قيس بن رمانه: ٢٨٦
أَبُو سَعِيدِ الْقَمَّاطِ: ٢٢٩، ٢٤١	ابن محبوب: ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٩، ١٢٦، ١٤٥، ١٦٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٥٨، ٢٥٩
ابو سلمة: ٢٣٣	٢٦٣، ٢٦٥، ٢٦٦، ٣٤٤، ٣٩٦، ٤٥١
أَبُو شَيْبَةَ: ٣٧٤	٥٢١، ٥٢٢، ٥٤٧
ابو عبدالله محمد بن خالد البرقى: ٨٥، ١٩٤	ابن مُشْكَنان: ٢٩٦، ٣٥٦، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٩
أَبُو عَبِيدَةَ الْحَدَّاءِ: ٢٤٣، ٢٨٩، ٤٥٧	٤٩٣، ٤٩٤
ابو على الأشعري: ٢٨٠	ابن مياح: ٣٧٧
ابو محمد البجلي يبايع السابرى: ٢٥١	ابن ميمون: ٢٣٨
ابو محمد الرازى: ١١٠	ابن نوح: ٥٥
أَبُو يَعْقُوبَ الْبَغْدَادِي: ١٧٧	ابو اسامة الحنات: ٢٣١
ابو احمد محمد بن زياد الازدى: ١٩٨	ابو اسحاق السبيعى: ٢٠٨
ابو اسامة الشحام: ٢٣١	ابو اسحاق السبيعى بن كليب: ٢٠٨
أَبُو أُسَامَةَ: ٢٣١	

- ابوالحسن عليه السلام: ۹۱، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۴، ۱۵۴، ۱۶۷،
 ۲۰۴، ۲۱۱، ۲۲۰، ۲۹۰، ۳۳۳، ۳۵۷، ۳۶۹،
 ۴۳۶، ۴۹۶، ۴۹۷، ۵۲۷، ۵۲۸
- ابوالحسن محمد بن ابی عبدالله (جعفر بن
 محمد بن عون اسدی کوفی: ۱۳۳
 ابوالعباس احمد بن علی بن احمد بن العباس:
 ۵۴
- ابوالعباس محمد بن جعفر بن محمد بن
 الحسن القرشی الرزاز: ۵۰
- ابوالفرج القناتی: ۵۷
 ابوالفرج القناتی: ۵۵
 ابوالفرج الکاتب: ۵۵، ۵۷
 ابوالفضل العباس: ۵۴
 ابوالفضل العباس بن محمد بن القاسم بن
 حمزه: ۴۶
 ابوالفضل محمد بن احمد بن ابراهیم بن
 سلیمان الجعفی الکوفی: ۴۹
 ابوالقاسم: ۲۲۹
 ابوالقاسم الحسین بن روح النوبختی: ۸۱
 ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه: ۴۷
 ابوالقاسم جعفر بن محمد بن ابراهیم بن عبدالله
 بن موسی بن جعفر الموسوی العلوی: ۴۹
 ابوالمغزاء: ۳۹۲
 ابوالمغزاء [حمید بن المثنی]: ۴۲۹
 ابویوب الجلی الکوفی: ۲۶۸
 ابویصیر: ۲۲، ۱۱۹، ۱۲۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶،
- ابواسحاق: ۲۰۸
 ابواسحاق السبعی: ۲۰۸، ۲۳۲
 ابواسحاق الکندی: ۲۲۴
 ابواسحاق النهاوندی: ۱۶۰
 ابواسمعیل ابراهیم بن اشحاق الأزدی: ۴۱۳
 ابوالبختری: ۲۱۹
 ابوالبختری وهب بن وهب: ۶۱، ۲۲۰
 ابوالجارود: ۴۶، ۹۱، ۱۵۹، ۱۶۰، ۲۷۷، ۳۳۳،
 ۳۸۵، ۳۳۴
 ابوالحسن احمد بن عبدالله بن علی الناقد: ۴۹
 ابوالحسن التمیمی: ۵۴، ۵۶
 ابوالحسن الثالث عليه السلام: ۴۷۷، ۴۸۶
 ابوالحسن الزیدی الخزاز: ۳۰۳
 ابوالحسن العسکری: ۷۹
 ابوالحسن الموصلی: ۴۴۶، ۴۴۸
 ابوالحسن النحوی: ۵۴، ۵۷
 ابوالحسن النصیبی: ۵۴
 ابوالحسن بن علی بن الحسن بن شاذان: ۵۴
 ابوالحسن علی بن الحسن السعد آبادی القمی:
 ۴۹
 ابوالحسن علی بن حاتم بن ابی حاتم القزوینی:
 ۴۹
 ابوالحسن علی بن حسین بن موسی بن بابویه: ۴۹
 ابوالحسن علی بن محمد السمری: ۸۱
 ابوالحسن علی بن محمد بن ابراهیم بن رازی:
 ۱۳۳